

Boček, Vít

[Continuum companion to historical linguistics. Edited by Silvia Luraghi and Vít Bubeník]

Linguistica Brunensia. 2012, vol. 60, iss. 1-2, pp. 286-289

ISBN 978-80-210-5883-5

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118248>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

samotný anglický překlad Bühlerovy knihy (s. LXXXVII–XCVIII a 1–508), jednak předmluvy vydavatelova (Achim Eschbach: *Editor's Introduction – Karl Bühler Sematologist*, s. XLIX–LXXIX) a překladatelova ([Donald Fraser Goodwin:] *Translator's Preface*, s. LXXXI–LXXXV). V novém vydání pak přibyly ještě dva další komentující texty: jednak postskript editora (Achim Eschbach: *Postscript: Twenty-five Years Later...*, s. 509–518), jednak předmluva Wenera Abrahama, v níž se pod poněkud zavádějícím názvem ve skutečnosti ukazují zejména možnosti aplikace Bühlerovy teorie na popis japonštiny (Werner Abraham: *Preface: Traces of Bühler's Semiotic Legacy in Modern Linguistics*, s. XIII–XLVII). Abrahamovu textu by možná víc slušelo vydání v nějakém časopise než pod hlavičkou předmluvy, Eschbachův postskript je spíš vzpomínkou zasloužilého bühlerologa. S trochou nadsázky se tak dá říct, že hlavním pozitivem nového vydání je cena: stojí 45 euro, zatímco cena prvního vydání, vyšlého v pevné vazbě, je skoro čtyřnásobná – 178 euro.

Nicméně i tak je třeba druhé vydání uvítat: nižší cena knihy snad s sebou přinese ještě širší čtenářské publikum, než jaké slibuje už sám anglickojazyčný háv. Nutno ovšem poznamenat, že v druhém – jazykovém – ohledu náš optimismus poněkud brzdí překvapivý fakt, že první anglické vydání zřejmě nebylo vůbec recenzováno, nebo přinejmenším žádné jeho recenze nejsou zaznamenány v *Bibliographie linguistique*. Tomuto náznaku, že Bühlera ani v angličtině ve skutečnosti dnešní jazykovědci nečtou, jako by pak odpovídalo např. i jeho míchání do nevhodných historických souvislostí u některých dnešních „funkcionalistických“ oponentů generativismu (srov. Vykypěl 2009, 61): Bühler jako by jim sloužil jako odvolávka na nečtenou autoritu. Korektní recepcce Bühlera tak, zdá se, zbývá na historiografy lingvistiky; nicméně skeptik by asi poznamenal, že tak je tomu dnes stejně skoro se všemi texty starými více než pět deset let. V každém případě zkoumání skutečně i neuskutečněné možné recepcce Bühlerova díla je jistě zajímavá. Pokud jde o recepci druhého typu, poznamenává například případně Eschbach (s. 509), že kdyby býval Chomsky četl Bühlera (tzn. kdyby byl Bühler přeložen do angličtiny...), mohl by si ušetřit část své revoluce. Pokud jde o recepci prvního typu, představuje jedno dílčí zajímavé, ale zatím nepojednané téma srovnání a výklad negativní recepcce Bühlera u Hjelmsleva (1972, 10) a naopak jeho opatrně pozitivní recepcce v pražské škole (srov. např. Leška 1984).

Literatura

- Bühler, K. 1990. *Theory of Language: The representational function of language*. Amsterdam – Philadelphia. (Foundations of Semiotics, 25.)
- Hjelmslev, L. 1972. *O základech teorie jazyka*. Přel. F. Čermák. Praha.
- Leška, O. 1984. Karl Bühler und die Prager Schule. In: *Bühler-Studien*. II. Ed. A. Eschbach. Frankfurt am Main, 263–272.
- Vykypěl, B. 2009. *Empirical Functionalism and the Prague School*. München.

Bohumil Vykypěl

Luraghi, Silvia – Bubenik, Vit: Continuum Companion to Historical Linguistics. London: Continuum 2010. ISBN: 978-1-4411-4465-2.

Ať už si o tom myslíme cokoli, stalo se zřejmě znakem každého většího nakladatelství zaměřeného na vědeckou produkci, že má minimálně jednu vlastní ediční řadu zaměřenou na jednotlivá témata či dílčí disciplíny nejrůznějších vědních oborů. Platí to i pro obor lingvistika, a každou chvíli tak vyjde nějaká příručka (rozuměj *Handbuch* nebo *Handbook*) či průvodce (rozuměj *Companion*), případně rovnou naučný slovník (rozuměj *Encyclopedia* či *Thesaurus*), ve kterých se obvykle pod vedením dvou tří zasloužilých lingvistů sejde skupina význačných jazykovědců doplněná o několik méně známých jmen, a každý z účastníků pak ve své kapitole pojedná o některém dílčím problému vztahujícím se k centrálnímu, zastřešujícímu tématu celé publikace. V posledních letech tak na-

kladatelství chrlí speciální publikace věnované jazykovému kontaktu, gramatikalizaci, historické lingvistice či problematice jazykové změny. Je pak na každém, kdo si chce zachovat zároveň zdravý rozum i jakýs takýs přehled o současném stavu i dynamice jednotlivých disciplín, aby si zvolil vlastní míru toho, jakou pozornost bude těmto publikacím věnovat. Nikdy dopředu nevíme, zda nám při menší soustředěnosti neunikne velmi kvalitní a podnětný text „schovaný“ třeba v celkově nepřilíš povedené knize, a naopak, zda se při přehnané všímavosti k těmto publikacím neztratíme v džungli textů tematizujících stále to samé.

Svou jazykovědnou řadu má i relativně málo známé nakladatelství Companion a v roce 2010 v jejím rámci vyšel průvodce po historické lingvistice. Jeho editory byli Vít Bubeník a Silvia Luraghi, kteří si pochopitelně byli vědomi existence mnoha příruček historické lingvistiky z poslední doby, a tak se hned v úvodu pokusili zdůvodnit, proč přicházejí s další. Zatímco s jejich lehce pozitivisticky laděným vyjádřením o pokroku vědy díky kolektivní práci odborníků nemusíme úplně souhlasit, přivítat je třeba hlavní deklarovaný rozdíl recenzované publikace oproti jiným příručkám historické lingvistiky, totiž to, že obvyklá témata, problémy a jazykové jevy ukazuje, rozebírá a zkoumá nejen na materiálu indoevropských jazyků, ale rozhlíží se také po jiných jazykových rodinách.

Knihy je rozdělena do šesti částí s různým počtem kapitol. Předchází jim společná úvodní studie *Historical Linguistics: History, Sources and Resources* z pera editorů, kteří se v ní pokusili letem světem pojednat o třech tematických okruzích, které lze považovat za výchozí pro to, aby se vůbec mohlo začít s prací na poli historické jazykovědy: jsou to 1) dějiny oboru, tj. nástin vývoje disciplíny od jejich počátků po současnost, 2) pojednání o pramenech, které nám zprostředkovávají znalosti o jazycích, obecné rozřídění pramenů a upozornění na různá úskalí jejich filologického zkoumání, 3) písemné systémy, skrze něž se k poznání jazyků dostáváme.

Do první části knihy jsou soustředěny kapitoly věnované problematice metodologie historické jazykovědy. John Hewson dal sice své kapitole název, který nic nevyovídá o obsahu (*Sound Change and the Comparative Method: The Science of Historical Reconstruction*), a dopustil se i podivných soudů („The notion of system in language, although clearly presented in Saussure (1916), was neither clearly followed or even clearly understood in twentieth-century linguistics“), ale jinak je jeho přehled vývoje historicko-srovnávací metody na poli algonkinských jazyků od počátků až po autorovu vlastní práci velmi zajímavý. Pochybovat lze nicméně o nosnosti hlavní autorovy myšlenky, že výraznou pomocí v rekonstrukci prajazyků může být automatické počítačové zpracování lexikálních databází jednotlivých doložených jazyků. Brian D. Joseph v krátké kapitole *Internal Reconstruction* pouze uvedl základní možnosti a meze metody vnitřní rekonstrukce v historické jazykovědě. Hans H. Hock pak v kapitole *Typology and Universals* názorně ukázal, co všechno se při dobré vůli vejde do disciplíny nazvané typologie, ať už to spolu navzájem souvisí, nebo ne. Výborný text Sorena Wichmanna *Internal Language Classification* diskutuje otázku, jak dělat vnitřní klasifikaci uvnitř už postulované jazykové rodiny, prochází novější teorie, rozebírá je a uvádí jejich perspektivnost a zčásti představuje i vlastní přístup s osobitou terminologií.

Druhý oddíl knihy obsahuje dva texty zabývající se fonologickou změnou: jeden je věnován segmentálním změnám (Joseph Salmons: *Segmental Phonological Change*), probírá poněkud nejednotně zvolené jevy jako asimilace či metateze, ale obsahuje výborný zobecňující závěr o problémech a vyhlídkách ve zkoumání těchto změn; druhý se zaměřil na změny suprasegmentální (Hans H. Hock: *Suprasegmental and Prosodic Historical Phonology*), oproti předchozímu textu je o poznání přehlednější a celkově působí svěžím dojmem, zvláště ve srovnání například s některými texty odborníků v baltoslovanské akcentologii snažícími se přiblížit tuto problematiku normálním smrtelníkům.

Třetí část knihy obsahuje příspěvky zabývající se morfologickými a vůbec gramatickými změnami. Henning Andersen v textu *From Morphologization to Demorphologization* popisuje, s čím se lze setkat při zkoumání vývoje morfologického systému, a představuje vlastní zajímavou a pro-

pracovanou terminologií jazykových jevů a elementů. Tento přístup by určitě stálo za to propojit a porovnat s diachronním aspektem pražské, tj. skaličkovské typologie, která je jak známo explikativně silná, ale potýká se s terminologickými potížemi (co je afix, co samostatné slovo apod.). Livio Gaeta přispěl do knihy vynikající kapitolou o analogii (*Analogical Change*), ve které přehledně a jasně shrnul, co všechno je v literatuře diskutováno pod pojmem analogická změna, jaká role může být v jazyce analogii připsána a jak analogie souvisí s dalšími jevy. V kapitole *Change in Grammatical Categories* prozkoumal Vít Bubeník vývoj nominálních kategorií v afroasijských jazycích a verbálních kategorií v semitských jazycích. Nemůžeme se zbavit dojmu, že tato kapitola by se více hodila do příručky o afroasijských jazycích. Jan T. Faarlund ukázal v textu *Word Order* na příkladech z germánských jazyků problematiku slovosledných změn; Silvia Luraghi obdobným způsobem naznačila, o co jde při zkoumání konfiguracionality, a ukázala to na vývoji z latiny do románštiny (*The Rise (and Possible Downfall) of Configurationality*). Dorothy Disterheft a Carlotta Viti pojednaly v kapitole *Subordination* o finitní a nefinitní závislosti; také zde by se nabízelo porovnání s tím, jak na tuto otázku, tj. problém druhého slovesa, pohlíží pražská typologie. Geoffrey Haig pojednal v textu *Alignment* o problematice ergativních, akuzativních a aktivních konstrukcí a její diachronní aspekt ilustroval na íránských jazycích.

Kolektivním monografiím hrozí jedno obecné úskalí. Jak známo, když dva dělají totéž, není to totéž, zvláště když tomu každý jinak říká a jinam to zařazuje. Může se pak stát, že do společné publikace přispějí dva lidé texty zaměřenými vlastně na tentýž jev. V recenzované knize se to naštěstí přihodilo pouze okrajově textu Elizabeth C. Traugott o gramatikalizaci (*Grammaticalization*), který se tematicky zčásti prolíná s kapitolou H. Andersena o morfologizaci a demorfologizaci a kapitolou L. Gaety o analogii (srov. výše). Traugott ale pojednala o gramatikalizaci po svém a výborně shrnula všechna podstatná témata, která se kolem gramatikalizace točí. Její text otevírá pátý oddíl knihy věnovaný změnám sémanticko-pragmatickým. I na jeho dalších dvou textech, totiž Eugenia R. Lujána o sémantické změně (*Semantic Change*) a Thomase Krische o etymologii (*Etymology*), je vidět, jak těžko lze některá jazykovědná témata vtěsnávat do „škatulek“ a „šuplíků“ vyžadovaných druhem publikace, jakým je průvodce. V prvním případě se opět setkáme i s jevy pojednanými už v kapitole o gramatikalizaci (ale nejen jimi a text o sémantických změnách je příkladně instruktážní a s obtížným úkolem uchopení významové změny se vypořádává nadmíru zdařile), v druhém případě zase není jasné, proč ho řadit do oddílu o sémanticko-pragmatických změnách (autor v textu jen na příkladu jména Poseidon ukázal, že něco jiného rozuměla pod pojmem etymologie antika a něco jiného současná jazykověda, a přidal další příklady zjišťování původu slov). Snad by vůbec bylo lepší nazvat celý pátý oddíl nějak obecněji, neboť většinou je v něm pojednáváno o otázkách a disciplínách, které jistým způsobem subsumují všechno to, co bylo probráno v předchozích oddílech.

V posledním oddílu knihy jsou soustředěny texty pojednávající o vysvětlování jazykové změny, a na závěr se tak vlastně po konkrétnějších tématech probraných uvnitř knihy dostáváme zase na začátek k metodologickým otázkám. Bridget Drinka pojednala v kapitole *Language Contact* o všech důležitých otázkách, které spadají pod současný široký proud kontaktologických zkoumání (areálová lingvistika, zkoumání pidžinů a kreolských jazyků, vztah kontaktologie ke gramatikalizačním teoriím, sociolingvistice, typologii). J. K. Chambers v kapitole *Regional and Social Dialectology* přehledně shrnul podněty dialektologie a sociolingvistiky pro vysvětlování jazykové změny a ukázal také na vzájemný vztah a vzájemné obohacení těchto disciplín. V závěrečném textu knihy *Causes of Language Change* se pak Silvia Luraghi zamyslela nad tou vůbec nejnepřínavější a nejsložitější otázkou týkající se zkoumání jazykových změn, totiž otázkou po jejich příčinách; podala přitom i diskusní komentář k některým novějším teoriím, jako je Croftova evolucionistická teorie jazykové změny či Kellerova teorie „neviditelné ruky“.

Z podaného přehledu obsahu knihy je patrné, že jako každá kolektivní práce i tato obsahuje výraznější i méně výrazné momenty. Ambiciózní záměr připravit novou přehlednou příručku o historické lingvistice, neopakovat přitom jen obecně známé poučky, ale předvést i nové myšlenky,

a to všechno ještě ukázat na obvykle neužívaném materiálu, se ovšem naplnit povedlo. Výsledek je velmi podařený.

Příspěvek vznikl za podpory grantu Grantové agentury České republiky č. P406/11/P670.

Vít Boček

Matthias Fritz: **Der Dual im Indogermanischen.** Genealogischer und typologischer Vergleich einer grammatischen Kategorie im Wandel. Heidelberg: Universität Verlag Winter 2011. XII + 294 s. ISBN 978–3–8253–5111–3 58 euro

Duál je zajímavá kategorie – například proto, že není zcela jasný smysl její existence, nebo proto, že se na jejích manifestacích v různých jazycích dají pozorovat intelektualizační tendence v užívání jazyka. Tato práce, původně habilitace na berlínské Freie Universität, je ale napsána v duchu tradiční indoeuropeistiky a kategorie duálu v jednotlivých indoevropských jazycích ji zajímají jen potud, pokud mohou vypovídat něco relevantního pro rekonstrukci prajazykové kategorie duálu.

Obsah je následující. V úvodním oddíle se načrtávají cíle práce (rekonstrukce duálu v indoevropském prajazyce a jeho obecně-typologické zhodnocení), vymezuje se pojem duálu a líčí se stav bádání o něm v indoeuropeistickém i obecnělingvistickém rozměru (*Die Kategorie Dual in der Sprachwissenschaft*, s. 1–36). Nato následují dva jádrové oddíly. První z nich, rozsáhlejší, představuje materiál pro rekonstrukci, tzn. stav kategorie duálu v jednotlivých indoevropských jazycích; je rozdělen na jazyky s duálem ve všech slovních druzích (řečtina, indoíráňština, tocharština, baltoslovanština), jazyky s duálem jen u části slovních druhů (germánština, keltština) a jazyky bez gramatické kategorie duálu (anatolské a italské jazyky, arménština, albánština) (*Die einzelsprachlichen Grundlagen und die Zwischengrundsprachen*, s. 37–198). Druhý, menší oddíl, pak líčí podobu a povahu duálu v praindoevropštině, jak si o ní můžeme udělat obrázek na základě vnější i vnitřní rekonstrukce a srovnání s duálem v jiných jazykových rodinách (zejm. semitské, ugrofinské a bantuské jazyky), včetně relativní chronologie vzniku duálu v indoevropštině a otázky původu duálových formantů (*Rekonstruktion und Typologie der Kategorie Dual im Urindogermanischen*, s. 199–259). Knihu uzavírá stručný závěr (*Resultat und Resümee*, s. 260–263).

Jak jsme předeslali, práce je tradiční. Symbolizuje to – z hlediska jednotlivých jazyků – např. skutečnost, že slovanská data jsou v podstatě totožná se staroslověnskými, ačkoli staroslověnskou situaci duálu můžeme vysvětlovat také jako pozdní intelektualizaci (srov. i Vykypělová 2001), nebo – z obecnělingvistického hlediska – naprostá (a ovšem závažnější) absence zohlednění gramatikalizačního bádání posledních let při otázce definice pojmu gramatické kategorie obecně a duálu konkrétně (srov. zejm. s. 2–10 a 233–246); možná by také bylo šikovnější při definici jazykových prvků pracovat z komponentovou analýzou spíš než s větnými opisy (možná by pak na s. 65 tolik nepřekvapila fakultativní singulárová forma predikátu při duálové formě subjektu v řečtině – ostatně možná i v staré irštině (s. 180) –, protože rys +kompaktnost je společný singuláru a párově interpretovanému duálu viděnému z perspektivy páru jako celku, ne souboru dvou elementů). Podobně nepřipustila tradiční rekonstrukční perspektiva – k recenzentově lítosti – takové otázky, jako proč vůbec indoevropský duál vznikl a rozvinul se, nebo proč po zániku jedněch duálových prostředků byly v leckterých indoevropských jazycích vytvářeny duálové prostředky nové (např. v bretonštině nebo v lužické srbštině, které autor zmiňuje v jiných souvislostech na s. 141, 177; sugestivní je Jakobsonovo (1993, 67) vysvětlení snahou o nonkonformitu vůči „konkurenčním“ dominantním jazykům bez duálu). Nicméně tomu, kdo věří, že lze s jistotou přemýšlet o jazykových jevech i v indoevropštině, nikoli jen v indoevropských jazycích, a kdo